

תלמוד

מסכת בבא בתרא

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	—	(12x4)	—	48	נקודות
פרק שני	—	(9x4)	—	36	נקודות
פרק שלישי	—	(4x4)	—	16	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טייטה.
כתיבת טייטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (48 נקודות)

ענה על ארבע מן השאלות 1-5 (לכל שאלה – 12 נקודות).

1. מקיף וניקף

א. "המקיף את חברו משלוש רוחותיו... אין מחייבין אותו".

מדוע "אין מחייבין אותו"? כתוב שני נימוקים. (3 נקודות)

ב. עיין בדברי רבנו יונה שלפניך, וענה על השאלות שאחריהם.

והא דמחייבין ליה כשגדר את הרביעית אף על פי שאין מחייבין אותו בבקעה, הני מילי לכתחילה שאין מחייבין אותו לגדור עימו, אי נמי היכא דגדר ואינו שמור מכך מבני רשות הרבים. אבל כשגודר חברו וזה שמור מבני רשות הרבים, הואיל ונהנה חייב ליתן לו חלק בהוצאה.

(עליות דרבנו יונה, מסכת בבא בתרא, דף ד, ע"ב)

(1) הסבר את הקושיה שהקשה רבנו יונה.

(2) לפי רבנו יונה, הסבר מה הם שני המצבים שבהם הניקף אינו חייב להשתתף בהוצאה.

(6 נקודות)

ג. עיין בדברי הגמרא, מסכת בבא קמא, דף כ, ע"ב שלפניך, וענה על השאלה שאחריהם.

תנן: המקיף חברו משלוש רוחותיו, וגדר את הראשונה ואת השנייה ואת השלישית – אין מחייבין אותו. הא רביעית – מחייבין אותו, שמע מינה: זה נהנה וזה לא חסר – חייב. שאני התם, דאמר ליה: את גרמת לי הקיפא יתירא.

הגמרא במסכת בבא קמא רצתה ללמוד ממשנתנו ש"זה נהנה וזה לא חסר חייב".

הסבר את דרך הלימוד של הגמרא. (3 נקודות)

2. השתתפות של לומדי תורה בנטל החברתי והביטחוני

א. ריש לקיש למד מן הפסוק "אֶסְפְּרָם מִחֹל יָבוֹן" ש"רבנן לא צריכי נטירותא".

הסבר את דרך הלימוד של ריש לקיש. (2 נקודות)

ב. עיין בדברי הרמב"ן שלפניך, וענה על השאלות שאחריהם.

ונראה שאין תלמידי חכמים פטורין מעשורי תבואתם ולא מכסף גולגולתם, אלא כשהמלך מטיל על בני העיר ליתן כך וכך בפדיון גולגולתם וכך וכך במעשר תבואתם, והם יפסקו ביניהם, לפי שיכולין תלמידי חכמים לומר: לא הטיל המלך עלינו כלום אלא בשבילכם.

אבל אם אמר המלך ליתן כל אחד ואחד כסף גולגולתו, אין עמי הארץ פורעין בשביל תלמידי חכמים, אלא אם רצה המלך למחול להם ימחול, ולא עוד אלא דמלכא לא טרח אלא אמר כך וכך אנשים יש כאן, כך וכך חייב כל אחד ואחד.

(חידושי הרמב"ן, בבא בתרא, דף ח, ע"א)

(1) על פי הרמב"ן, כתוב בלשונך באיזה מקרה יהיו תלמידי החכמים פטורים מתשלום מס שהטיל המלך

ובאיזה מקרה הם יחויבו בתשלום המס.

(2) הסבר את הנימוק של הרמב"ן לדבריו.

(6 נקודות)

ג. עיין בדברי הרב אהרן ליכטנשטיין שלפניך, וענה על השאלה שאחריהם.

מבחינה הלכתית צרופה התשלום עבור החומה המוזכר בסוגיה אינו קשור עם מצווה כל שהיא. הוא כרוך בחובה להשתתף בהוצאות ציבוריות מהן אדם מפיק תועלת... ברור שמי שאינו נהנה במישרין כלל, פטור לגמרי. דיירים ללא רכב אינם משתתפים דרך כלל בהוצאות אחזקת מגרש החנייה... אך המצב שונה לחלוטין כשמדובר על חובה שכל כולה מעורה דווקא באחריות כלפי אחרים כאחרים. האם מישוה מעלה על דעתו כי חיוב היחיד להשתתף במלחמת מצווה הגנתית - "לעזרת ישראל מיד צר שבא עליהם", כלשון הרמב"ם (הלכות מלכים, פ"ה, ה"א) - נעוצה אך ורק בעובדה שאף הוא, כרגע או פוטנציאלית, בסכנה?

(הרב אהרן ליכטנשטיין, זאת תורת ההסדר, מוסר אביב, עמ' 208-209)

על פי הרב אהרן ליכטנשטיין, הסבר בלשונך את ההבחנה בין הפטור של תלמידי חכמים מתשלום מס לבניית חומה ובין חובתם להשתתף במלחמת מצווה הגנתית. (4 נקודות)

3. מצוות צדקה – רבי עקיבא וטורנוסרופוס

א. "וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע..."

לפי טורנוסרופוס, הסבר מדוע אדם שנותן צדקה לעניים יגיע לגיהנום. (2 נקודות)

ב. עיין בדברי הרב יאשיהו פינטו שלפניך, וענה על השאלה שאחריהם.

ונראה שלא נעלם מבעל הדין ומטורנוסרופוס שהקב"ה רוצה שיזכו עם העניים לבלתי יידח נידח ולא ימות נפש אחת מישראל. אלא כך אמר: כיוון שלא פרנס הקב"ה לעניים מידו ותלה פרנסתם ביד בני אדם, הוא יורה שאינו אוהבם כי לאוהביו הוא מפרנס מידו, ולמי שאינו אוהב תלה פרנסתם ביד בני האדם, שהעניים הם יצוריו יתברך ורוצה בקיומם אבל אינו אוהבם. ולכך השיבו "כדי להינצל אנו בהם מגיהנום", כלומר מאהבה הייתה העניות להם לפי שאם נתחייבו לירד לגיהנום ייחלץ עני בעונוי מדינה של גיהנום, וגם אנו ניצולין מגיהנום בנתינת הצדקה להם. הרי כאן יש אהבה שאהב הקב"ה לעניים. ובזה הייתה תשובה שלמה להורות שהקב"ה אוהב עניים.

(הרב יאשיהו פינטו [הרי"ף], מאור עיניים על עין יעקב, בבא בתרא, דף י', ע"א)

לפי הרב יאשיהו פינטו, טורנוסרופוס טען שהעניות מעידה על חוסר האהבה של הקב"ה לעניים, ואילו רבי עקיבא טען שהעניות מעידה דווקא על אהבת הקב"ה לעניים.

לפי הרב יאשיהו פינטו, הסבר את הטענה של טורנוסרופוס ואת הטענה של רבי עקיבא. (6 נקודות)

ג. עיין בדברי הרב אליהו דסלר שלפניך, וענה על השאלה שאחריהם.

בחשבון הכללי בשמיים מתחשבים בגורם, ונמצא שסֶבֶל־חברו גרם למעשה התשובה שלו. ונחשב לו זה לזכות כל כך גדולה, אשר על פי החשבון הכללי כדאי היה לו הסבל למען הגילוי שבסוף, כעין מאמר רבי עקיבא לטורנוסרופוס (ב"ב, י' ע"א): בשביל שנזכה בהם אנן; אלמא שכדאי להם לסבול העוני כדי לגרום לגילוי הצדקה.

(הרב אליהו דסלר, מכתב מאליהו, חלק א, עמ' 31)

על פי הרב אליהו דסלר, מדוע הסֶבֶל של העני נחשב לו לזכות גדולה כל כך? (4 נקודות)

4. תחרות עסקית

א. על פי רב הונא בריה דרב יהושע, יש מצבים שבהם אי אפשר למנוע מאדם לפתוח עסק מתחרה. ציין שני מצבים כאלה. (3 נקודות)

ב. עיין בדברי הרמב"ן שלפניך, וענה על השאלות שאחריהם.

והרב ר' יהוסף הלוי ז"ל אומר דכי מצו מעכבי אבני מתא אחריתי, הני מילי היכא דשוו עסקי אהדדי, ודמי אהדדי, אבל היכא דלא שוו אהדדי ולוקחים דהיא מתא ישראל נינהו, לא מצי מעכב. ולא מחוור גבן... אבל אבני מתא אחריתי מעכב, דאיהו לית ליה עסק בהדיה דלאו בר מאתיה הוא... דאי לא תימא הכי לעולם לא יעכב, שאי אפשר שלא יוזל השער כשיש שם הרבה בני אומנות זו, ותקנת לוקחים ודאי היא. אלא שמע מינה כיוון דהאי אית ליה פסידא, לאו כל כמיניה דליתי בר מתא אחריתי וליתקין להו ללוקחים ויפסיד למוכרים... ומיהו אי לא שוו עסקי אהדדי, ודאי מודינא דמצו למימר ליה את עסקך גריעא והך עסקא שפירא וכעיסקא אחריתי דמיא דהא לית לך דכותה.

(חידושי הרמב"ן, בבא בתרא, דף כב, ע"א)

הרב ר' יהוסף הלוי (הר"י מיגאש) טען שאם הסחורה של בן עיר אחרת טובה יותר או זולה יותר, אי אפשר למנוע ממנו לפתוח עסק מתחרה. הרמב"ן חלק עליו בנוגע לאחד המצבים והסכים עימו בנוגע למצב האחר.

(1) כתוב מהו המצב שבנוגע אליו חלק הרמב"ן על הר"י מיגאש, ומהו המצב שבנוגע אליו הסכים הרמב"ן עימו.

(2) הסבר את המחלוקת בין הרמב"ן לר"י מיגאש. בתשובתך התייחס למושג "תקנת לוקחים".

(5 נקודות)

ג. דברי הרב יגאל אריאל שלפניך נוגעים לדברי רב הונא "האי בר מבואה דאוקי ריחיא... דא"ל קא פסקת ליה

לחיותי". עיין בדברי הרב יגאל אריאל, וענה על השאלה שאחריהם.

רב הונא אמר דבריו במבוי, שהוא מקום קטן ומוגדר השייך לדייריו. "אך בזמננו ליתא אצלנו מבוי קנוי לבעליו, וכל העיר ומבואותיה אחד, ורשות כולן שווה. בוודאי מי שנותן כרגא יכול לעשות מלאכתו בכל מקום שירצה" (דברי חיים, חושן משפט, סימן לט). בזה נפל הנימוק של זכויות אנשי המקום... כיום כמעט כל החנויות אינן משרתות חוג לקוחות מקומי צר, אלא מיועדות לכל תושבי העיר, ועל כן בטל דין מבוי.

(הרב יגאל אריאל, "תחרות מסחרית בעיר ובכפר", תחומין י, עמ' 198)

על פי הרב יגאל אריאל, בימינו בטל דין מבוי.

מדוע בימינו בטל דין מבוי, ומהי המשמעות ההלכתית של שינוי זה? (4 נקודות)

5. רוב וקרוב

- א. על פי מסקנת הגמרא, מדוע "ניפול הנמצא בתוך חמישים אמה הרי הוא של בעל השוכך", ומדוע ניפול הנמצא "חוץ מחמישים אמה הרי הוא של מוצאו"? (2 נקודות)
- ב. על פי התוספות, מה היה אמור להיות הדין של ניפול הנמצא "חוץ מחמישים אמה" למאן דאמר אין הולכים בממון אחר הרוב, ומדוע בכל זאת הניפול הוא של המוצא? (5 נקודות)
- ג. בעלי התוספות שואלים מדוע אין הולכים אחר הרוב בנוגע למקרה המובא בפרק "אלו מציאות".
- (1) הסבר את תשובת בעלי התוספות על שאלתם.
- (2) הסבר מדוע תשובת בעלי התוספות אינה נוגעת למקרה של ניפול.
- (5 נקודות)

פרק שני (36 נקודות)

ענה על ארבע מן השאלות 6-10 (לכל שאלה – 9 נקודות).

6. היזק ראייה; מנהג המדינה

א. "השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע".

הסבר בלשונך את המילה "מחיצה" שבמשנה על פי הדעה ש"היזק ראייה לאו שמיה היזק" ועל פי הדעה ש"היזק ראייה שמיה היזק". (2 נקודות)

ב. על פי התוספות, במצבים שבהם יש סתירה בין השיעור הכתוב במשנה ובין מנהג המדינה – לעיתים נוהגים כשיעור הכתוב במשנה, ולעיתים נוהגים כמנהג המדינה.

ציין שלושה מצבים שבהם יש סתירה בין השיעור הכתוב במשנה ובין מנהג המדינה, וכתוב מהו הדין בכל אחד מהם. בתשובתך התייחס גם לדברי רבנו תם. (7 נקודות)

7. אספלידא ותרביצא

"הנהו בי תרי אחי דפלגי בהדי הדדי חד מטייה אספלידא וחד מטייה תרביצא... אמר רב חמא בדין קאמר ליה".

א. (1) על פי רש"י, כתוב את המקרה, והסבר את הטענה של כל אחד מן הצדדים.

(2) בעלי התוספות הקשו שתני קושיות על פירוש רש"י בנוגע לדברי רב חמא.

הסבר אחת מן הקושיות.

(6 נקודות)

ב. על פי ר"י (רבנו יצחק) המובא בתוספות, הסבר את המקרה בציטוט שלפניך, וכתוב מדוע הקושיה שהסברת

בתת-סעיף א(2) אינה קשה. (3 נקודות)

8. חלוקת שדה בין יורשים

"אמר רב הונא ברי' דרב יהושע פשיטא חלק בכור וחלק פשוט יהבינן ליה אחד מצרא יבם מאי".

א. בדברי רב הונא בריה דרב יהושע יש מקרה שדינו ברור. הסבר את המקרה, את הדין ואת הטעם לדין. (3 נקודות)

ב. (1) "יבם מאי" – הסבר את המקרה שבו הסתפק רב הונא בריה דרב יהושע. בתשובתך הסבר מי נוטל שני

חלקים מן הירושה ומדוע.

(2) על פי אביי, מהו הדין במקרה שבו הסתפק רב הונא בריה דרב יהושע, ומהו הנימוק לדין זה? בתשובתך הסבר

מדוע היבם מכונה בתורה "בכור".

(6 נקודות)

9. הרחקת מזיקים

"לא יפתח אדם חנות של נחתומין ושל צבעין תחת אוצרו של חברו ולא רפת בקר".

א. (1) מדוע "לא יפתח אדם חנות של נחתומין... תחת אוצרו של חברו"? הסבר על פי רש"י ועל פי התוספות.

(2) מדוע "לא יפתח אדם... רפת בקר"?

(5 נקודות)

ב. (1) הסבר מה רצתה הגמרא להוכיח ממשנה זו.

(2) הגמרא דוחה הוכחה זו ואומרת "דירה שאני". הסבר מדוע "דירה שאני".

(4 נקודות)

10. שאלות קצרות

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – 3 נקודות).

א. בגמרא מובאת קושיה על עצתו של בבא בן בוטא להורדוס מדברי רב חסדא בעניין סתירת בית כנסת.

על פי הגמרא, הסבר את שני התירוצים לקושיה זו.

ב. הגמרא מבחינה בין שררה לנאמנות בנוגע לצדקה.

הסבר כיצד באה לידי ביטוי שררה זו, וכיצד באה לידי ביטוי נאמנות זו.

ג. בגמרא מובאת מחלוקת בין רב יהודה לרב נחמן בנוגע לדין "גוד או אגוד".

הסבר בלשונך את המקרה שהם נחלקו בו, וכתוב מהו הדין לפי רב נחמן.

ד. הגמרא משווה בין דין הטמנה בשבת ובין דין הרחקת מזיקים.

על פי רבא, מדוע הוזכר חול בנוגע לאיסור הטמנה בשבת, ומדוע לא הוזכר חול בנוגע להרחקת מזיקים?

פרק שלישי – קטע שלא נלמד (16 נקודות)

לפניך קטע מן הגמרא במסכת בבא בתרא, דף נט, ע"ב.

למד את הקטע (היעזר בפירוש רשב"ם), וענה על השאלות לפי ההוראה שבעמוד 10.

חזקת הבתים פרק שלישי בבא בתרא

מתני' לא יפתח אדם חלונותיו לחצר השותפין

גמ' מאי איריא לחצר השותפין אפילו לחצר חבירו נמי לא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא לחצר חבירו דלא אבל לחצר השותפין דא"ל סוף סוף הא קא בעית אצטנועי מינאי בחצר קא משמע לן דאמר ליה עד האידנא בחצר הוה בעינא אצטנועי מינך השתא אפי' בבית נמי בעינא אצטנועי מינך ת"ר מעשה באדם אחד שפתח חלוניו לחצר השותפין ובא לפני ר' ישמעאל בר רבי יוסי אמר לו החזקת בני החזקת ובא לפני רבי חייא אמר יגעת ופתחת יגע וסתום

פירוש רשב"ם

מתני' לא יפתח אדם חלונותיו לחצר. שיש לו בשותפות משום היזק ראה וכל שכן לחצר חבירו כדמפרש בגמרא:

גמ' מאי איריא לחצר השותפין. הרצים דלא יפתח דמשמע מפני שהן רצים חיישינן שלא יעשה להן היזק ראה אפילו יחיד ראה נמי אסור להזיקו והלכך אפילו לחצר חבירו נמי לא: אבל לחצר השותפין. איכא למימר דשרי לפתוח דבלאו הכי בעי אצטנועי מחבירו בחצר ולא מוקי ליה חלונות מידי קמ"ל מתניתין דקמני לא יפתח דא"ל האי לבעל החלונות עד האידנא כי הוית בחצר בעינא לאצטנועי מינך כי הוית בבית לא בעינא לאצטנועי מינך השתא אפילו כשתה בבית בעינא לאצטנועי מינך: שפסח חלונותיו. והיה טוען שעשה ברשות בני חצר: החוקם. קצר לה לאלתר הויה חזקה דכיון דבפנינו החזיק ושתק אם איתא דשלא ברשות עשה היה לו למחות: לך יגע וסתום. דלא הויה חזקה עד שלש שנים:

ענה על ארבע מן השאלות 11-15 (לכל שאלה – 4 נקודות).

11. "מאי איריא לחצר השותפין אפילו לחצר חברו נמי לא".
הסבר את קושיית הגמרא. בתשובתך כתוב מדוע אסור לאדם לפתוח חלון לחצר.
12. "לא מיבעיא קאמר... סוף סוף הא קא בעית אצטנועי מינאי בחצר".
הסבר מדוע היינו חושבים שמותר לפתוח חלון לחצר השותפים ואילו לחצר חברו אסור.
13. "קא משמע לן דאמר ליה... השתא אפי' בבית נמי בעינא אצטנועי מינך".
על פי תירוץ הגמרא, מדוע אסור לפתוח חלון לחצר השותפים?
14. "ת"ר מעשה באדם אחד שפתח חלוניו לחצר השותפין... החזקת בני החזקת".
לפי רבי ישמעאל בר רבי יוסי, כתוב בלשונך את הדין, והסבר את טעם הדין.
15. "ובא לפני רבי חייא... יגע וסתום".
לפי רבי חייא, כתוב בלשונך את הדין, והסבר את טעם הדין.

בהצלחה!